

Sauen er fortsatt eit ålreit dyr: Om samvirket, marknadsmakt og politiske symbol

Lammekongressen 2014

Tønsberg 1. februar

Reidar Almås

Professor Norsk senter for bygdeforskning/ NTNU

Norsk senter for bygdeforskning

Personale og kompetanse

- **Direktør Harald Lein**
- **30 tilsette, 30 år**
- **Arbeider på oppdrag, omsetning 30 mill kr pr år**
- **Fagdisiplinar: sosiologi, geografi, sosialantropologi, statsvitenskap, agronomi, helsefag, økonomi og fiskerifag**
- **Lokalisert i Trondheim, ved NTNU på Dragvoll**
- **Samarbeid med forvaltning og næringsliv**

Gangen i innlegget

- ✓ **Samvirket: Frå avmakt til marknadsmakt**
- ✓ **Den nye bonden**
- ✓ **Den nye bygda**
- ✓ **Kjedemakt**
- ✓ **Sauens framtid**
- ✓ **Bygdenes styrke**

Produsentsamvirket i Norge

- ✓ Brenneri, ysteri, meieri, slakteri veks fram 1860-1920
- ✓ Bonden og småbrukaren skal ikkje stå med lua i handa og fallby mjølk og dyr til slakt
- ✓ Omreisande oppkjøparar skal ikkje ha all makt til å fastsette pris
- ✓ Kvalitetskontroll og hygiene
- ✓ Kjøttkontroll

Sivert var den siste husmannen i grenda, men han var stolt av væren sin og glad for å levere sauslakt til «Bøndernes Salgslag»

Kortversjon kjøttsamvirkets historie

- ✓ Slakterisamvirkets formative år (1904-1921): Hamar slagteri, Fellesslakteriet, Andelsslakteriet i Skien, Samslaketeriet i Kristiansand, Vestlandske salgslag, Rogaland Fellessalg og Bøndernes salgslag.
- ✓ Omsetningslov (1931) og Norges Kjøtt og Fleskesentral får reguleringsansvar.
- ✓ Landsdekkende kjøttsentraler bygd opp (1945-1958)
- ✓ Overproduksjon, svinesyklar og reguleringsanlegg
- ✓ Merkevarerbygging: Gilde blir til lansert som nasjonalt merke (1964). Finn T. Isaksen epoke (1960-1985)
- ✓ Konsernet NORTURA blir til 1997-2006
- ✓ Kjedemakt og egne merkevarer (EMV): 2000+
- ✓ Regionale og lokale spesialiteter

Gilde

PRIOR

Eldhus
BREVET PÅ SVANER

Thulefjord

Terina

Den nye sauebonden i den nye bygda

Kva fann vi da vi leita etter den nye bonden og den nye bygda?

Datamaterialet:
Synovate MMI: Norsk Monitor
4000 intervju

- ✓ 829 bygdefolk spurt
- ✓ 20,7% av heile utvalet
- ✓ Det er 780 000 vaksne sjølrapporterte bygdefolk
- ✓ i Norge

Johan Fredrik Rye

Jostein Vik

Oddveig
Storstad

Bjarne Stenberg

Reidar
Almås

Arild Blekesaune

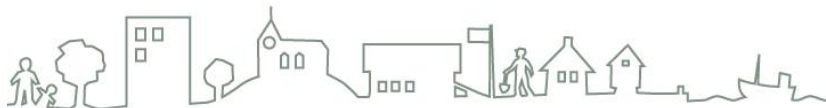

Den ekspansive proffbonden

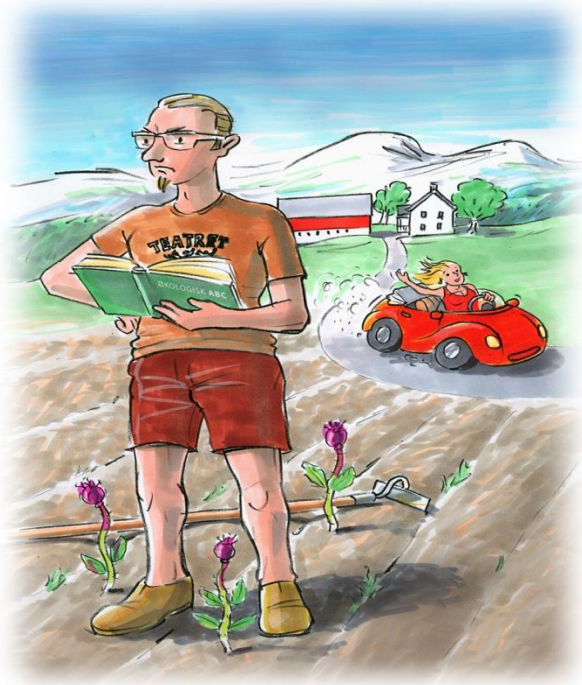

- ✓ Lever av å vera bonde
- ✓ Høg arbeidsinnsats
- ✓ Landbruksutdanning
- ✓ Stort areal, høg landbruksinntekt
- ✓ Samvirkeorientert
- ✓ Yrkesstolt
- ✓ Bur oftast i eit godt landbruksmiljø

- ✓ 4% av bygdefolket (31 200)

Den miljøorienterte bonden

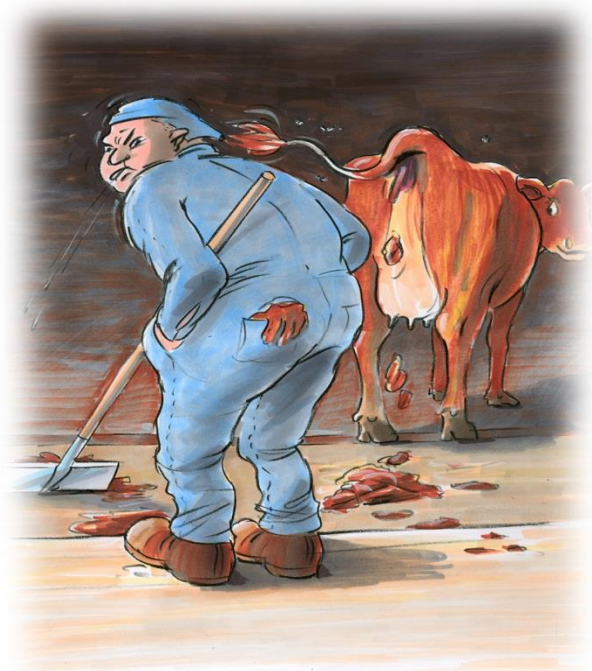

© Bjarne Stenberg

- ✓ **Positiv til økologisk driftsform**
- ✓ **Trivest noe dårleg i bygda, noe låg "profesjonalitet"**
- ✓ **Meir urbant orientert (synest byfolk er meir tolerante enn bygdefolk)**
- ✓ **Ofte SV/RV veljar**
- ✓ **Kjøper fôr og leiger jord**
- ✓ **Gjerne skeptisk til det «store» samvirket**

- ✓ **Utgjer 1,3% (10 000) av bygdefolket**

Den gretne bonden

- ✓ **Negativ til landbrukspolitikken og til samvirke**
- ✓ **Låg utdanning**
- ✓ **Jobber noe mindre på bruket**
- ✓ **Legg kanskje ned (fråråder barna å ta over),**
- ✓ **Men trivest på bygda**
- ✓ **Er heimesittar eller stemmer FrP**
- ✓ **Kjem til å leige ut jorda snart**
- ✓ **Utgjer 2% (15 000) av bygdefolket**

© Bjarne Stenberg

Exitbonden

Den slitne bonden

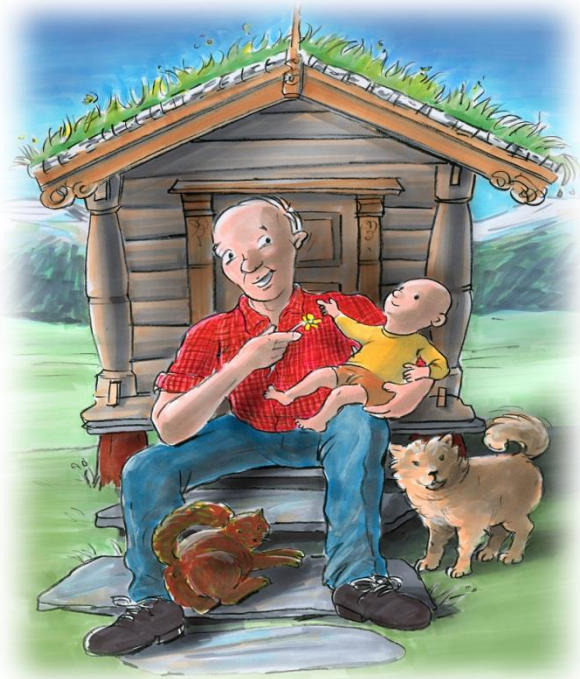

© Bjarne Stenberg

- ✓ **Stort kapitalslit, spører etterkomarane å ta over bruket**
 - ✓ **Eldre, noe låg profesjonalitet**
 - ✓ **Låg andel av inntekt frå gardsdrifta, låg tilfredshet med inntekta, noe mindre areal**
 - ✓ **Dårleg landbruksfagleg miljø,**
 - ✓ **Einsam (ikke einlig)**
 - ✓ **Vil selje eller leige bort jorda**
-
- ✓ **Utgjer 1,3% (10 000) av bygdefolket**

Den fornøgde bonden

© Bjarne Stenberg

- ✓ Trivest i bygda, råder barna til å ta over bruket
- ✓ Litt eldre enn gjennomsnittet, litt lågare utdanning enn gjennomsnittet
- ✓ Litt mindre bruk enn gjennomsnittet
- ✓ Samvirkeorientert, gjerne sau
- ✓ Bur gjerne i skogs og fjellbygdene, godt landbruksfagleg miljø
- ✓ Leiger noe jord

- ✓ Utgjer 2,5% (20 000) av bygdefolket

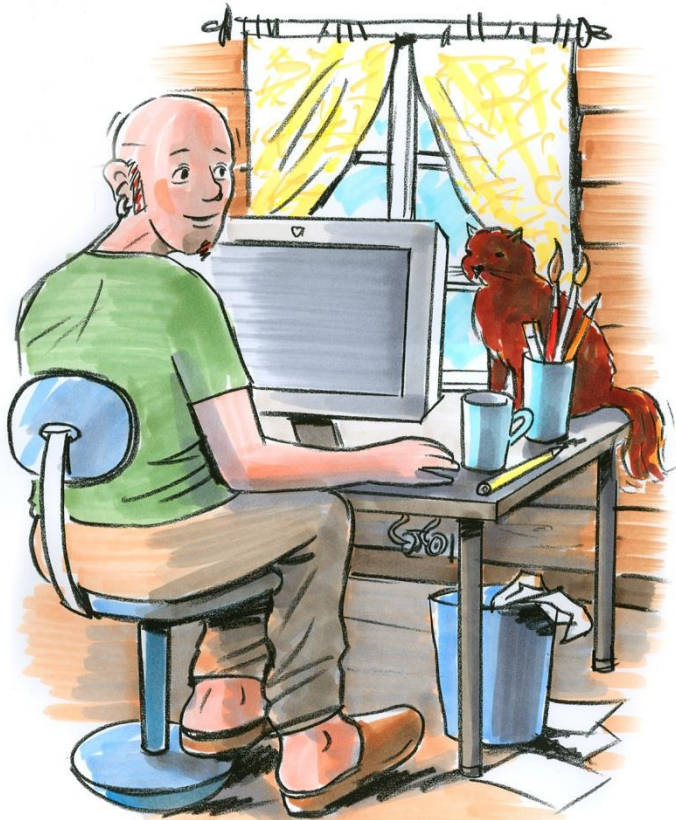
Bygdepatrioten

- ✓ Trives i bygda
- ✓ Arbeider ikkje i jordbruk/skogbruk
- ✓ Er enig på alle desse spørsmåla:
 - ✓ Oppretthalde jordbruket på dagens nivå
 - ✓ Oppretthalde ein omfattande landbruksproduksjon
 - ✓ Sikre levekåra i ulike delar av landet
 - ✓ Bevare lokal matproduksjon
- ✓ Utgjer 14,0% (109 200) av bygdefolket

Telependlaren

- ✓ Arbeider ofte heime
- ✓ Har tilgang på PC heime
- ✓ Brukar PC dagleg
- ✓ Har tilgang på internett heime
- ✓ Brukar internett dagleg
- ✓ Har Breiband eller ADSL

- ✓ Utgjer 13% (101 400) av bygdefolket

Kaffelatte-ungdomen

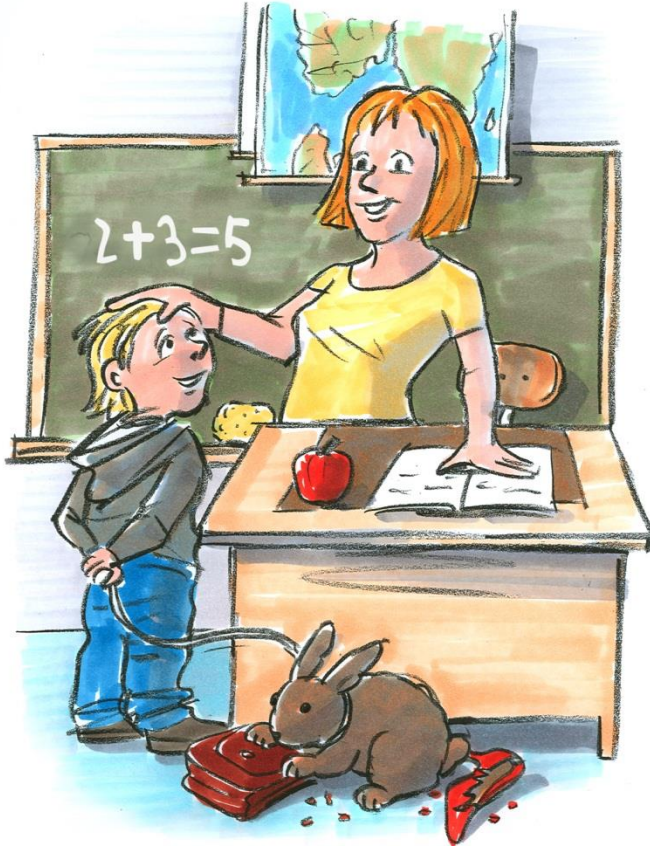

- ✓ Yngre enn 40 år
- ✓ Singel eller sambo
- ✓ Utdanna på universitetsnivå
- ✓ Har bygdedøra på gløtt

- ✓ Utgjør 12% (93 600)

Den utdanna omsorgskvinna ("Mor godhjarta")

- ✓ Kvinne
- ✓ Gift, sambu, skilt eller enke (ikkje einsleg)
- ✓ Høg utdanning (høgskole eller universitetsnivå)
- ✓ Arbeider i offentlig sektor (stat eller kommune)
- ✓ Utgjør 11% (85 800)

Den kulturelle eldsjela

- ✓ Sentral i bygdas kulturliv
- ✓ Er med i mange lag og organisasjonar
- ✓ Er ofte på museum, på kunstutstilling, i teater, på konsert, på musikkfestival
- ✓ Utgjer 10% (78 000)

Bedehusgjengaren

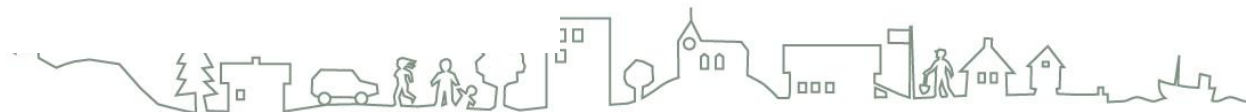
- ✓ Har dei siste 12 mnd vore på minst 10 religiøse møte utanom gudsteneste i kjerke
- ✓ Utgjer 5% (39 000)

Livsstilsinnflyttaren

- ✓ Har vokse opp i "mindre by" eller meir urbant
- ✓ Har ikkje vakse opp i dagens bustadskommune
- ✓ Vil helst vera mye ute i naturen
- ✓ Utgjer 5% av bygdefolket (39 000)

Den heimeverande husmora

- ✓ Kvinne
- ✓ Stilling i husstanden:
Husmor
- ✓ Ikkje i lønna arbeid
- ✓ Gift

- ✓ Utgjer 5% (39 000)

Skeptikaren

- ✓ "Det gamle og velprøvde er som regel bedre enn nymotens påfunn" (helt eller delvis enig)
- ✓ "Synes du i det hele tatt at man kan stole på de fleste mennesker, eller synes du at en ikke kan være forsiktig nok i omgangen med mennesker?" ("I tvil" eller "Kan ikke være forsiktig nok")
- ✓ "Vil du si at du bekymrer deg ofte, av og til eller sjelden for hva som kommer til å skje deg i fremtiden, eller er du aldri bekymret for fremtiden?" (Ofte)
- ✓ Utgjør 4% (31 200)

Hillbilly

- ✓ Mann
- ✓ Folkeskole eller ungdomsskole/realsk.
- ✓ Har budd i kommunen heile livet
- ✓ "Det finnes ikke noe bedre sted å leve"!
- ✓ Utgjør 3% (23 400)

Gründaren

- ✓ Er ein person som kan tenkast å starte eiga bedrift
- ✓ Er sjølvstendig næringsrivande (ikkje "jordbruk/skogbruk")
- ✓ Problemtisk forhold til samvirket
- ✓ Utgjer 3% (23 400)

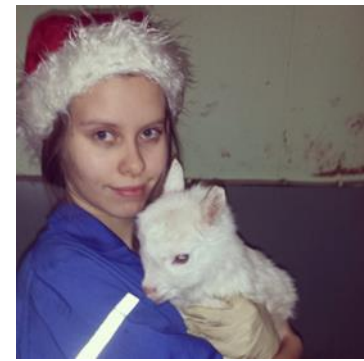
Investoren

- ✓ Har aksjar
- ✓ Meiner det er viktig med betre vilkår for næringslivet
- ✓ Er meget interessert i stoff om næringsliv
- ✓ Negativ til samvirket
- ✓ Utgjør 3% (23 400)

Exitbondens arvtakar: Den nye bonden

© Bjarne Stenberg

- ✓ Yngre eller middelaldrande
- ✓ Gjerne kvinne, eller par
- ✓ Høg profesjonalitet, gjerne utanom landbruk
- ✓ Låg andel av inntekt frå gårdsdrifta
- ✓ Veit lite om samvirket
- ✓ Ualminneleg, utolmodig, ubøyeleg
- ✓ Engasjert, energisk, eigenrådig
- ✓ Kapitalbehov og arealbehov
- ✓ Er ikkje synleg på bygderadaren enno, men viktige for den nye bygda

Kva kan vi vente oss med dei ei blå-blå? To syn på regulering av matproduksjonen

«Kommunisme på norsk»

«Vi får høre at et kommunistisk system som ikke har vært endret noe særlig de siste 60 årene er den eneste måten å redde norsk landbruk på. (...) Fremskrittspartiet mener det er på tide med en ny medisin (...)» kronikk i E24 om norsk landbruk ved byråd i Oslo kommune Sylvi Listhaug 4. juni 2010).

Berande element i den norske landbruksmodellen

«Marknadsreguleringa er til for bonden, ikkje for industrien eller varehandelen» (Sveinung Svebestad, innlegg på Mat og landbruk 2014)

Marknadsordninga under politisk press

- ✓ FrP vil fornye Norge
- ✓ Kva betyr det for sauhold og kjøttproduksjonen?
- ✓ Gjennomgang av marknadsordninga til våren 2015
- ✓ Sveinung Svebestad og NORTURA er positive
- ✓ Jordbruksoppgjera i 2014 og 2015 blir prøvesteinene

Tre alternative utfall

- ✓ Behalde dagens ordning med visse justeringar, nye aktørar inn i styringa
(f.eks Bjørn-Ole Juul-Hansen i Kjøttbransjens landsforbund, KLF)
- ✓ Innføre ei statleg ordning: ved byråkratane i Statens landbruksforvaltning (SLF)
- ✓ Avskaffe «kommunismen», dvs. marknadsreguleringa, la «marknaden» bestemme pris, mottak og levering

Statens landbruksforvaltning
Norwegian Agricultural Authority

Norske bygders styrke

- ✓ Ressursane: jorda, skogen og berggrunnen
- ✓ Bygdemiljøet: den sosiale kapitalen
- ✓ Bygdekulturen; stor frivillig aktivitet, samhandling?
- ✓ Politiske entreprenører, foregangsfolk, eldsjeler, innovatører
- ✓ Naturen; Vakre grender, vide vidder, rein mat
- ✓ Kva er sauebondens rolle oppe i dette?
- ✓ Sorgarbeidar? Kverulant? Aleinegangar?
- ✓ Eller idealist og utviklingsaktør for det nye som bryt seg fram?

Ikkje gløym at sauene er fjellets slåttekar

Det er låen og mulen som har skapt
det norske kulturlandskapet

(Professor i botanikk NTNU Asbjørn
Moen)

Hovudutfordring i mange tilfelle: Få heile næringa og bygder til å dra i lag Evne til samhandling og samvirke må gjenskapast kvar dag

Størst av alt er vilje og evna til samhandling

Sauen er fortsatt eit ålreit dyr!

Sau og lam rører ved hjarterøtene våre

Takk for bilder eg har lånt frå Fjesboksida
«Venner av norsk landbruk» til:

Nordfjord Sau
Ola Rognskog
Tor Vaet
Karin Anita Brenna
Sandra Elice Olsen
Thomas Solstad
Anne og Svein Skjølvold
Inge Onsøien

Takk for meg

